

похідного – оскільки знову ж-таки: механізм замкненого стану в цьому плані може зрушити саме розуміння особистості, як такої та сприйняття свідомості в контексті особистості, що за своєю структурою ускладнить саме сприйняття людини в рамках нових умов, як таких. На даний момент часу це обумовлено пандемією, але після цього процесу необхідно приділяти належний час вивченню аспекту людської природи, а саме: вивченню свідомості та особистості.

Оскільки сам процес розуміння особистості лежить в її природному прояві, а цей природний прояв має бути обумовлений проявом з боку особистісного аспекту, з урахуванням його переходу та впливу на суспільний аспект. Оскільки удосконалення в рамках одного аспекту впливають на інший аспект, це призводить до поліпшення якості загального показника особистості, отже – її свідомості і власне – особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лебон Г. Психология народов и масс. – СПб.: 1999.
2. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание. – М., 1957
3. Фрейд З. Психология бессознательного. – М., 2006

Чайка Г. В.

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії психології особистості

*Інститут психології імені Г. С. Костюка
Національної академії педагогічних наук України
м. Київ, Україна*

РОЗВИТОК АВТОНОМІЇ ТА ПРИВ'ЯЗАНОСТІ ДО ІНШИХ У ПІДРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Автономія особистості та прив'язаність до інших – основа самодетермінації людини, що сприяє її психологічному благополуччю. Пошук автономії, створення зв'язків з іншими людьми починається в самого дня народження. Проте на різних вікових етапах це відбувається по-різному.

Вже у дошкільному віці дитина все більше автономізується від батьків, їх відносини якісно ускладнюються, набувають нових форм і змісту, перестають визначатися виключно ситуацією, в якій розгортається спілкування. Основним фокусом співпраці стає пізнання, в якому дорослий виступає «ерудитом», здатним відповісти на дитячі запитання

[5]. Особливості взаємодії дитини і батьків можуть мати критичне значення для розумового, соціального і особистісного розвитку дитини, зокрема для розвитку її автономії, оволодіння навичками взаємодії з іншими. Тому батьки повинні саме жити з дитиною вдома, тобто залучати її до різних сумісних дій, своїм прикладом стимулювати ініціативу дитини, облаштовувати для неї таку ситуацію, в якій вона може проявити активність і самостійність. Парадокс дитинства полягає в тому, що суб'єктність дитини, про яку могли б подбати батьки, для батьків бажана, але дуже незручна. Розвиток суб'єктності вимагає батьківського часу: дозволити дитині робити щось самій – це дуже довго, ініціативність – це складно, простіше мати справу з дитиною, яка не проявляє автономії. Проте саме підтримка суб'єктності дитини сприятиме розвиткові її автономії і це у майбутньому допоможе вже дорослій людині відчувати всю повноту життя та психологічне благополуччя.

Автономія молодшого школяра має складну динаміку і структуру, різні компоненти (аспекти) якої формуються не одночасно. При цьому загальне суб'єктивне почуття самостійності у більшості молодших школярів випереджає розвиток багатьох конкретних проявів самостійності (в побутовій сфері, виборі друзів, дозвілля і ін.), утворюючи свого роду «зону найближчого розвитку» в становленні автономії особистості молодшого школяра. Становлення автономії молодших школярів відбувається в умовах їх активної взаємодії з батьками, особливо з матір'ю, коли їх дії і поведінка узгоджені і сумісні [4]. В цілому сучасні дослідження доводять, що батьківська віра у високі досягнення дитини допомагає в майбутньому, вже дорослій людині подолати неблагополучний соціальний контекст і досягти успіху [1].

Потреба в особистісній автономії відчувається особливо гостро у підлітковому віці [3]. Можна сказати, що постійне розширення області, у якій підліток може приймати рішення власноруч, розширення меж особистісної автономії, пошук шляхів до самостійного буття є основною темою підліткової кризи. З іншого боку, підліток живе в оточенні різних близьких людей, які не байдужі йому і яким він не байдужий. Хоч як би підліток не прагнув автономії, він залишається емоційно пов'язаним із власними батьками, має емоційно забарвлені стосунки з іншими дорослими, приміром, вчителями, а також однолітками. Підліток прагне зрозуміти себе як особистість і саме на цьому етапі свого дорослішання дитина найбільше прагне до незалежності, що в свою чергу породжує нові форми стосунків із дорослими. І дорослі поступово під впливом домагань підлітків змушені переходити до нових форм взаємодії з ними. Не підтримка батьками потреби підлітків мати певну автономію призводить до руйнації прив'язаності підлітків до їхніх батьків. Як потреба в автономії, так і потреба у добрих взаєминах з іншими позитивно залежать від батьківської підтримки цих потреб;

автономія позитивно пов'язана із прив'язаністю до інших людей. У підлітковому віці активізуються особистісні структури, пов'язані з автономією: активний пошук осмисленості життя, розвиток самооцінки на основі свідомої рефлексії, вироблення поглядів до різних життєвих ситуацій і до своїх переживань цих ситуацій. На перший план поведінки виходять навички саморегуляції, які поступово починають управлятися смислами (самоконтроль). Проте не можна забувати, що соціальна і емоційна підтримка значущих людей є важливим фактором в дитячому і підлітковому віці для подолання складних життєвих ситуацій, і відповідно розвитку автономії [7]. У підлітковому віці ставлення до себе починає визначатися не тільки зовнішніми чинниками, а й внутрішніми, до яких відносяться самопізнання, самоаналіз, самокритика, самооцінка. Ці характеристики також впливають на розвиток автономії підлітка. Головним психологічним механізмом розвитку самоставлення в підлітковому віці є рефлексія. Для підвищення самооцінки підліткові треба допомогти розвинути техніки міжособистісного спілкування, щоб підліток мав можливість за рахунок зворотного зв'язку побачити неадекватність у міжособистісній взаємодії і покращити її [2; 6; 8].

Із вказаного можна зробити **висновок**, що для дитини будь-якого віку, від немовля до підлітка, для успішного розвитку автономії та здатності встановлювати позитивні стосунки з іншими особливо важлива взаємодія з батьками. Якщо батьки здатні віднайти баланс між дозволом на самостійні дії і бажанням опіки, контролю своєї дитини; якщо батьки надають простір, в якому дитини може проявити свою волю, навіть ризикуючи; якщо батьки підтримують позитивну самооцінку дитини; якщо батьки намагаються з дітьми спілкуватися «на рівних», то в цілому це сприятиме розвитку автономії дитини у безпечному середовищі. Практично загальнопризнано, що особистісна автономія є індикаторним досягненням особистісної зрілості, ключовим пунктом особистісного розвитку, а її дефіцит може призвести до психічного порушення різних ступенів тяжкості. При цьому особистісна автономія не є вродженою характеристикою, вона формується в дитячому та підлітковому віці при сприятливих умовах розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антипкина И. В., Любичкая К. А., Нисская А. К. Вовлеченность родителей третьеклассников в учебные дела детей. *Вопросы образования*. 2018. № 4. С. 230–260.
2. Коряковцева О.В. Программа тренинга «Формирование положительного отношения к себе у младших подростков», Новоалтайск. 2016, 24 с.

3. Поскребышева Н. Н. Социальная ситуация развития как условие становления личностной автономии подростка : дис. ... канд. психол. наук. М., 2010. 200 с.
4. Пупырева Е.В. Эмоциональная привязанность к матери как фактор становления автономии личности в младшем школьном возрасте. Автореф. дис... на канд. психол. наук. Москва, 2007. 33 стр.
5. Смирнова Е.О. Психология ребенка. М.: Школа-Пресс, 1997. 384 с.
6. Федорчук В. М. Тренінг особистісного зростання: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2014. 250 с.
7. Формирование жизнестойкости детей и подростков. Управление по вопросам семьи и детства официальный интернет-портал <https://uvsd.ru/advice/100-formirovanie-zhiznestojkosti-detej-i-podrostkov.html>
8. Шерешкова Е.А., Курочкина М.Г. Психологические механизмы формирования позитивного самоотношения в подростковом возрасте. *Вестник Шадринского государственного педагогического университета*, 2018. № 3. С. 142–147

Шиловська О. М.

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії когнітивної психології

*Інститут психології імені Г. С. Костюка
Національної академії педагогічних наук України
м. Київ, Україна*

ДІАГНОСТИКА РОЗВИТКУ ЗДАТНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ДО ДИСКУРСИВНОГО КОНСТРУЮВАННЯ ДОСВІДУ

Період молодшого шкільного віку відкриває широкі можливості для розвитку дитини. В зв'язку з переходом молодшого школяра до шкільного навчання, набуття ним нової соціальної ролі, значним розширенням кола і навичок спілкування на якісно новому рівні реалізується потенціал розвитку дитини як активного суб'єкта, що пізнає оточуючий світ і самого себе, особистості, яка набуває власний досвід проживання, переживання, усвідомлення життєвих подій.

Актуальність дослідження зумовлена новим підходом до вивчення психологічних особливостей молодшого шкільного віку, в основі якого лежить погляд на особистість як автора власного життя.